

QARAMA-QARSHI TA'LIMOTLAR: JAYNIZM VA BUDDIZMNING FALSAFIY TAHLILI

Shoimov Abdulla Sayfullayevich

TDSHU, "Sharq falsafasi va madaniyati" mutaxassisligi magistranti

Tel: +998990888865

Ilmiy rahbar: f.f.d. Karimov R.R.

ANNOTATSIYA

Mazkur tadqiqot jarayonida Hindiston dinlari Jayinizm va Buddizmning chuqur tahlili va qarama qarshi tomonlari yoritilgan. Maqolada Jayinizm va Buddizmni ilmiy va diniy dalillar asosida izohlashga harakat qilingan.

***Kalit so'zlar:** Mahavira Jina, vedalar, kasta, moksha, astsetik, tapas, fanat ascetics-shve-tambars, shvetambarlar, degambarlar.*

ABSTRACT

This study provides an in-depth analysis of the religions of India, Jainism and Buddhism, and their opposites. The article seeks to interpret Jainism and Buddhism on the basis of scientific and religious evidence.

***Keywords:** Mahavira Gina, Vedas, caste, moksha, ascetic, tapas, fan ascetics-shve-tambars, shvetambar, degambar.*

АННОТАЦИЯ

В данном исследовании проводится углубленный анализ религий Индии, джайнизма и буддизма, а также их противоположностей. В статье делается попытка интерпретировать джайнизм и буддизм на основе научных и религиозных данных.

***Ключевые слова:** Махавира Гина, Веды, каста, мокша, аскеты, тапасы, верные аскеты-шве-тамбары, шветамбары, дегамбары.*

KIRISH

Qadimgi Hindistonning pravoslav diniy ta'limotlari genetik jihatdan oriy vedalari dini va mifologiyasiga ko'tarilib, varnalar shaklida o'z ifodasini topgan sinfiy tengsizlik tizimi bilan chambarchas bog'liq edi. Varnalarga dastlabki bo'linish asosida qadimgi hind jamiyati oriy substratini aborigen qabilalar bilan qorishtirish jarayonida tabaqalarga nisbatan yanada kasrli va hatto teng bo'lmagan tabaqalarga bo'linishni rivojlantirdi. Kastalar murakkab ijtimoiy-strukturaviy hodisadir. Professional asosida shakllangan qabila va boshqa omillar tufayli hind kastalari odamlarning boshqa sivilizatsiyalarda misli ko'rilmagan, yuzlab va hatto minglab izolyatsiya qilingan va yopiq endogamik korporatsiyalarga bo'linishiga olib keldi,

ularning har biri kasta tengsizligining ulkan ierarxik tizimida qat'iy belgilangan o'rinni egalladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

O'rnatilgan tizimdagi eng yuqori va eng hurmatli o'rinni brahman kastalari egallagan. Brahminizm o'zining barcha tuzumlari-maktablari oldida aynan shu kastalarning ta'limoti edi. Najot izlash bilan bog'liq bo'lgan barcha diniy va falsafiy inshootlar Brahman bilan qo'shib, braxmanlarning ko'p asrlik sa'y-harakatlari natijasi bo'lib, faqat ular uchun mo'ljallangan edi. Qolganlariga nima bo'ldi? Ularni dindan tashqarida qoldi, deyish mumkin emas. Aksincha, ular Brahman ruhoniylarining g'amxo'rlikiga duchor bo'ldilar, ular o'z nomidan va ularning iltimosiga binoan marosimlarni o'tkazdilar, xudolar va ruhlar bilan muloqot qilishda yordam berishdi. Ammo ilohiy haqiqatlarni yuqori izlash va ular bilan bog'liq mavhum konstruktsiyalar tizimi va falsafiy va diniy aks ettirish braxman bo'lmagan kastalar uchun imkonsiz bo'lib qoldi. Brahmanlar braxman bo'lmaganlarni diniy va falsafiy mavhumlik va izlanishlarning chuqur sirlariga kirishni zarur deb bilishmagan. Hozircha bu tabiiy hol sifatida qabul qilindi. albatta: bu hayotiy masala bo'lgan brahman ruhoniylari bo'lmasa, ulug' haqiqatni idrok etish uchun chuqur diniy tafakkur va doimiy o'z-o'zini takomillashtirish bilan shug'ullanishi kerak emasmi?! Biroq, vaqt o'tishi bilan, ayniqsa qadimgi hind proto-davlatlarining ijtimoiy-siyosiy rivojlanish sur'atlarining tezlashishi bilan bog'liq holda, siyosiy nufuzli va mulkiy jihatdan badavlat davlatlarning paydo bo'lishi bilan bog'liq holda, bu davrda sezilarli darajada ajralib turdi. Hokimiyatga jalb qilingan boshqa barcha qatlamlar (asosan Varna va Kshatriya kastalari odamlari), vaziyat o'zgara boshladi. knyazlar, hukmdorlar, qo'llarida kuch va haqiqiy kuch bo'lgan harbiy rahbarlar, ma'muriy amaldorlar va ularga yaqin ijtimoiy qatlamlar o'zlarini borgan sari brahman ruhoniylari tomonidan chetlab o'tib, haqiqatni izlashdan chetda qolib ketishdi, an'anaga ko'ra, qadimgi ¹ Hindistonda tanishish. ijtimoiy-ma'naviy qadriyatlar tizimining eng yuqori cho'qqisiga yetdi.²

Bu braxman bo'lmagan kastalar vakillarining borliq, koinot, hayot va o'limni falsafiy tushunish muammolariga tobora ko'proq qiziqqa boshlaganiga olib keldi, ayniqsa bu muammolar qayta tug'ilish, karma ta'limoti shaklida, va hokazo. Hindistonda juda mashhurdan kelganlar orasida braxmin bo'lmagan kastalar oriylarning avlodlari bilan bir qatorda Hindiston aholisining ko'p qismini irqiy va

¹ I.C.Гаттердже и Д.Дата "В.Ведение в и индийскую философию" 75-76

etnik-madaniy jihatdan mahalliy aholining avlodlariga yoki bunday mahaliy aholiga mansub bo'lganlar edi. Brahmanlar tomonidan ishlab chiqilgan asosiy tushunchalarni o'zlashtirib, braxman bo'lmagan kastalar vakillari ularga eng qadimgi oriy bo'lmagan diniy e'tiqod va g'oyalarga borib taqaladigan ko'plab narsalarni qo'shdilar. Shu bilan birga, yangi diniy tuzumlarining demokratik ruhi ochiq kastaga, aristokratik tarzda yopiq braxmanizmga qarshi edi.

Bu tizimlarning eng qadimgisi jaynizm edi. Ushbu ta'limotning shakllanishi milloddan avvalgi VI asrga to'g'ri keladi. Asoschisi Mahavira Jina nomi bilan bog'liq. Mahavira o'ttiz yoshida uyini tark etib, zohidlik yo'liga tushdi va bir necha yillardan so'ng haqiqatni bilib, "nurni ko'rdi", shundan so'ng o'z ta'limotini targ'ib qila boshladi.

Dastlab, Mahavira Jina izdoshlari buyuk maqsad - najot va ozodlik, moksha holatiga erishish uchun kiyimgacha bo'lgan hamma narsadan voz kechgan zohidlar edi. Keyinchalik Jayn jamoasining tarkibi asketlarga hamdard bo'lgan va ularni boqadigan oddiy odamlar, shuningdek, Mahavira Jina ta'limotining asoslarini saqlab qolgan va rivojlantirgan oddiy odamlarga rahbarlik qilgan ruhoniylar hisobiga ko'paygan. Jayn jamoasining barcha a'zolari - oddiy odamlar, ruhoniylar va zohidlar, erkaklar va ayollar - ta'limotning asosiy mohiyatini tashkil etuvchi ma'lum umumiy qonunlar va taqiqlar, xulq-atvor me'yorlariga teng ravishda bo'ysungan. Boshqa barcha qadimgi hind ta'limotlari singari, Jaynlar ta'limoti ham insonning ruhi, ruhi, albatta, uning moddiy qobig'idan yuqori ekanligidan kelib chiqqan. Mokshaga erishish - Jainlarning maqsadi - ruhni onalardan ozod qilishni anglatadi. Shu bilan birga, jaynlar ham karmani moddiy deb bilishadi va uni qolgan barcha qo'pol moddalar yopishtiruvchi asos sifatida qabul qilishadi. Ruhlarining karma bilan aloqalari murakkab, ammo har qanday holatda ham ular ruhlar uchun halokatli. Karmadan qutulish oson emas. U doimo odamni chalg'itadi, doimo unga qayta-qayta oqadi. Jainning birinchi vazifasi buni anglash va bu oqimni to'xtatish uchun qo'lidan kelganini qilishdir. Bunga erishish uchun sizga ustoz maslahatiga amal qilish kerak, zarur bilimlarni egallash va muayyan xatti-harakatlar normalarini ishlab chiqish. Karma oqimining to'xtatilishiga erishgandan so'ng, maqsadni amalga oshirishga boradigan Jainning ruhi asta-sekin charchoqni, keyin esa qolgan barcha karmalarning tushishini ta'minlaydi. Va faqat asrlar davomida bu to'plangan karma olib tashlanganidan so'ng, Jain mokshaga erishishga ishonishi mumkin.

Shunday qilib, ozodlikka intilayotgan har bir Jainning vazifasi (moksha) yopishqoq asos sifatida karmadan xalos bo'lishdan iborat bo'lib, u bilan birga unga yopishgan barcha qo'pol moddalar yo'q qilinadi, hayotning o'zgarishi bilan doimiy

mavjudlik aylanishiga moyil bo'ladi. o'lim, qayta tug'ilish, va hokazo lekin bu natijaga qanday erishish mumkin?³

Birinchidan, jaynizm odamga e'tiqod, e'tirof etilgan ta'limotning haqiqatiga ishonish kerak ekanligini o'rgatadi. Boshqa diniy tizimlar uchun bu umumiy talabdir. Jaynizmni shu ma'noda tolerant hind dinlariga xos bo'lmagan fanatik-sektaviy ta'limot turi deb atash mumkin.

Ikkinchidan, mukammal bilim zarur, unga ruh, karma, "ozod qilingan" tirtankarlar, o'tmish davrlari haqidagi ta'limotlari bilan ta'limotning mohiyatiga kirish orqali erishiladi.

Uchinchidan, solih hayot zarur. Jainlarning surati, hayoti. Jain triratnasining bu uchinchi va oxirgi qismi eng murakkab va qiyin. Darhaqiqat, ta'limotning har bir so'ziga aqidaparastlik bilan ishonish va hatto uni o'rganish ancha oson, umuman olganda, unchalik boy nazariya emas - va faqat va'da-cheklovlarga rioya qilgan holda, olingan bilimlarni amalda qo'llash ancha qiyinroq. (bu o'z-o'zidan Jainlar uchun oson emas), balki tanani jismoniy o'ldirish usullariga, ko'p jihatdan yogis usullari bilan umumiydir. Shunday qilib, triratnaning dastlabki ikki nuqtasiga - haqiqiy e'tiqod va haqiqiy bilimga tayangan holda, Jain jamoasi a'zolari, oddiy odamlar beshta asosiy qasamni oldilar: tiriklarga zarar bermang (ahimsa), o'g'irlik qilmang (astya), qiling. zino qilmaslik (brahmacharya), qo'lga kiritma (aparigrakha), nutqda samimiy va taqvodor bo'l (satya). Ushbu beshta asosiy qasamga qo'shimcha qasam va cheklovlar qo'shildi, bu esa hayotdan zavq va zavqlanishning qisqarishiga, hayot jadvalining og'irligiga olib keldi (laitlar har oyda bir kun astsetik rohiblar sifatida o'tkazishlari kerak edi) va hokazo. Bugungi kungacha, Jaynlar (hozirda ularning soni 2-3 millionni tashkil etadi, bu Hindiston aholisining yarmini tashkil etadi) qat'iy puritan hayot tarzi, o'z-o'zini tarbiyalash kabi doimiy mashqlar, davriy tafakkur mashg'ulotlari, o'zini o'zi nazorat qilish, qat'iy monogamiya bilan ajralib turadi. va ahimsa tamoyilini yanada qat'iy amalga oshirish: Jainlar jarohatlangan hayvonlarga g'amxo'rlik qiladi, o'simliklarga zarar bermaslikka harakat qiladi, qaynatilmagan suv, sharob ichmaydi, qattiq vegetarianlardir. Jayn jamiyati doirasida ichki endogamiya ustunlik qiladi va qizlar juda erta, balog'atga etganidan so'ng darhol turmushga chiqariladi, chunki urug'lantirmaslik ahimsa printsiptini buzish bilan tenglashtiriladi.

Jaynlar orasida dehqonlar deyarli yo'q va bu tabiiydir: qadim zamonlardan beri dehqon mehnati ahimsa tamoyiliga qat'iy rioya qilish bilan mos kelmaydi, deb

² 1.С.Гаттердже и Д.Дата "В.Ведение в и индийскую философию" 85-86

hisoblangan (hatto shudgor yoki tirma bilan yomg'ir qurtiga zarar etkazish gunohdir). Shuning uchun qadim zamonlardan beri jaynlar shaharlarga joylashib, hunarmandchilik va savdo-sotiq bilan shug'ullangan. Zamonaviy Hindistonda kichik Jain jamoasi katta kapitalga ega bo'lgan va mamlakat hayotida muhim siyosiy rol o'ynagan nomutanosib ravishda ta'sirchan mavqega ega bo'lishi ajablanarli emas. Jayn jamiyati doirasida har doim aniq ichki bo'linish mavjud edi. Jaynlar orasida kastalar mavjud bo'lishda davom etdi, ammo hindular tizimidagi kabi ahamiyatga ega emas edi. Xususan, tabaqalararo nikohlar taqiqlanmagan, oziq-ovqat taqiqlari, aloqalarni cheklash va hokazolar mavjud emas edi. Hozirgi vaqtda jaynlar kichik guruhlarda yashaydilar, ularga odatda ta'limot bo'yicha eng obro'li mutaxassislar, ochariya ruhoniylari boshchilik qiladilar. Ruhoniy urug'lar vakillari oddiy oddiy jaynlar orasida nafaqat hokimiyat, hokimiyat, bilim, matnlarga aloqadorligi bilan, ⁴balki marosimlar va taqiqlarni yanada qat'iyroq bajarish, idealga, maqsadga, ya'ni mokshaga ko'proq yaqinlashishi bilan ajralib turadi.

Jaynlar orasida alohida qatlam oddiy hayotni butunlay buzadigan va shu tariqa, jaynlarning qolgan qismidan ustun bo'lib, ularning barchasi uchun standart va yo'l boshchi bo'lgan astsetik rohiblardir. Har qanday Jain zohid rohiblarga borishi mumkin, lekin har doim ham qiyin bo'lgan bu yo'lga hamma ham dosh berolmaydi, ayniqsa ayollar uchun (ularning soni doimo ahamiyatsiz bo'lgan, lekin ayol rohibalar ham bo'lgan). Dastlab, astsetik rohiblar nomzodi uch yil davomida yangi boshlovchi bo'lib qolishi, o'z zimmasiga olgan turli va'dalarini bajarishi va hamma narsada guru ustozini tinglashi kerak. Ushbu bosqichda astsetik rohiblar uchun nomzod o'z niyatidan voz kechish va dunyoviy hayotga qaytish huquqiga ega. Keyin keyingi bosqich keladi - ta'limotni, Jain matnlarini, birinchi navbatda, Kalpasutrani chuqur o'rganish, u 24 tirtankaraning solih hayotini tasvirlaydi va astsetik xatti-harakatlarning asoslarini belgilaydi. Ushbu bosqichni tugatgandan va maxsus marosimdan o'tib, yangi va juda qattiq va'dalarni qabul qilgandan so'ng, yangi boshlovchi nihoyat Jain rohiblari safiga qabul qilingan deb hisoblanadi. Orqaga yo'l yo'q. Jain zohidlari har doim sarson-sargardonlar hayotini boshqargan - uysiz, mulksiz, yomg'irli mavsumdan tashqari, 3-4 haftadan ko'proq vaqt davomida bir joyda qolish huquqisiz. Astsetik kam uxlaydi, u soat to'rt dan beri oyoqqa turdi. U har qanday kichik hayvonni tasodifan ezib tashlamaslik uchun doimo ehtiyot bo'ladi. Astsetik oziq-ovqat bilan cheklangan - u kuniga ikki martadan ko'p bo'lmagan holda asta-sekin ovqatlanadi. Astsetik uzoq soatlar va kunlarni taqvodor tafakkur, diqqatni jamlash va tafakkur bilan o'tkazadi, shu bilan haqiqatni bilishga yaqinroq bo'lishga

³.Канаева Н.А. Индийская философия древности и сред-невековья

intiladi va buning uchun mukofot sifatida karmadan xalos bo'lishni boshlaydi. Turli mazhablarning astsetik rohiblari 16 dan 53 gacha bilim va najot, moksha, shu jumladan o'limga bo'lgan yondashuvga ega. Zohid sadaqa bilan yashaydi - va u har kuni uni yig'ishi kerak, ertaga ovqat qoldirish taqiqlanadi. Rag'batlantiriladi, vaqti-vaqti bilan xabarlar, ba'zan etarlicha uzoq. Jain rohiblari orasida asketizmning ekstremal shakllaridan biri, tapas - bu ovqatdan bosh tortish, ochlik. Tapasning Jain shakllari eng murakkab hisoblanadi. Bularga uzoq yillar davomida mutlaq sukunat, sovuqda yoki quyoshda bo'lish, ko'p yillar davomida oyoqqa turish (tapasya o'zini daraxt shoxlariga bog'laydi va o'tirmasdan yoki yotmay, deyarli yillar davomida turadi). Ammo murakkab tapasning bu juda ta'sirli umumiy fonida ham, Jain rohiblari orasida Digambara astsetlarining maxsus guruhi ajralib turadi. Jayn jamoasining Shvetambarlar va Digambarlarga bo'linishi Pataliputradagi IV yoki III asrlarda bo'lib o'tgan Butun jayn kengashida sodir bo'lgan. Miloddan avvalgi 2 asrda. Ushbu kengashda Mahavira Jinaning shu paytgacha faqat og'zaki ravishda tarqalgan ta'limoti yozma ravishda kanonizatsiya qilindi. Biroq, jaynlarning hammasi ham bu kanonik matni qabul qilmagan. Uni taniganlar Shvetambaras deb atala boshlandi, tan olishdan bosh tortgan va Jina davridagi astsetlarning xatti-harakatlarining asl qat'iyligiga sodiq qolganlar Digambaras ("havo bilan kiyingan", ya'ni yalang'och) nomini oldilar. Bu barcha Digambaralar (asketlar va ularni qo'llab-quvvatlagan oddiy odamlar) kiyim kiyishdan bosh tortgan degani emas. Bu boshqa narsani anglatadi: asketlar-Digambaralar muhitida g'ayrat va tejamkorlik haddan tashqari chegaraga olib kelingan va Jinaning amrlariga amal qilish, agar iloji bo'lsa, mutlaqlashtirildi.

Shvetambaralardan farqli o'laroq, Digambaralar ayol rohibalarni tanimasdi - va buning sababi bor edi, chunki Digambaralar qo'llagan tejamkorlik darajasi ayollarning kuchidan tashqarida edi. Bunday yuqori tabaqadagi zohidlar sadaqa so'ramaydilar - ular la'natlarning o'zlari qo'rquv bilan berishlarini kutishadi. Digambara astsetiklari hamma narsani qat'iyan rad etadilar (shuning uchun ular yalang'och yurishadi) - hech narsa ularni moddiy dunyo bilan bog'lamasligi kerak, ehtimol minimal oziq-ovqat va ichimlik miqdoridan tashqari. Aynan Digambaralar ahimsa tamoyiliga qat'iy rioya qiladilar: hatto harakatlanayotganda ham, mayda hasharotlarni tasodifan ezib tashlamaslik uchun ular oldlarida erni fanat bilan supuradilar.

Jaynlarning diniy ta'limoti, asosan, hamma uchun ochiq edi, bu esa uni ezoterik braxmanizmdan (faqat elita uchun, birinchi navbatda tug'ilish bo'yicha braxmanlar uchun) yaxshi ajratib turdi. Biroq, u hech qachon keng mashhurlikka erisha olmadi - o'zining namoyon bo'lishida bunday ekstremal, puritan jihatdan qat'iy, o'z

tamoyillariga sodiqlik bilan fanatik, ta'limot shunchaki bunga ishonolmaydi. Ammo, oz sonli bo'lishiga qaramay, jaynizm izdoshlari Hindiston tarixi va madaniyatida muhim rol o'ynagan. Go'shtini charchagan yoki mutlaqo yalang'och ko'rinadigan astset-tapasya qiyofasi ajralmas va hatto ma'lum darajada. mamlakat diniy hayotining tipik qismi. Ammo nafaqat rohiblarning asketizmi va oddiy jaynlarning puritanik hayot sharoitlari hindlarning qolgan qismiga ta'sir qildi. Jaynlar shahri har doim mamlakat madaniy elitasining taniqli qismi bo'lib kelgan. Jain ibodatxonalari hashamatli bezaklari va ta'sirchan arxitekturasi bilan o'ziga jalb qiladi. Jaynlarning sa'y-harakatlari bilan o'rta asrlarda Hindistonda turli fan va san'at, jumladan, rasm va adabiyot katta darajada rivojlandi. Ulug' maqsad yo'lida barcha moddiy narsalardan voz kechish zarurligiga o'rganib qolgan ko'plab jaynlar, jumladan, boylar ham xayr-ehson qilishni o'zlarining diniy burchi deb bilishgan.

Jaynizm din sifatida o'zining ko'p jihatlari bilan asrlar davomida hindlarning asosiy dini bo'lgan hinduizmga qarshi bo'lib kelgan. Biroq, shunga qaramay, Hindistonda ko'plab kastalardan biri sifatida qabul qilingan qat'iy uyushgan, ichki tartib-intizomli Jain jamoasi bugungi kungacha saqlanib qolgan. Brahmanizmga mafkuraviy qarama-qarshilik sifatida Jaynizm bilan bir vaqtda paydo bo'lgan boshqa muxolif dinning taqdiri bu ma'noda biroz boshqacha taqdirga to'g'ri keldi. Gap buddizm – jahon diniga aylangan, biroq o'z vatani Hindistonda taxminan ming yil avval o'z mavqeini deyarli butunlay yo'qotgan din haqida bormoqda. Buddizm Sharqning buyuk dini hisoblanadi. Uni jaynizm bilan tenglashtirish ham qonuniy emas, lekin taqdimot mantig'i buni rag'batlantiradi, ayniqsa buddizm faqat Hindiston tarixidagi ushbu dinning rolini baholash nuqtai nazaridan muhokama qilinayotganligi sababli. Buddizm diniy ta'limot sifatida dastlab jaynizmga yaqin edi. Ikkala ta'limotning paydo bo'lishining sabablari va shartlari, shuningdek, Hindistonning shimoli-sharqida bir vaqtning o'zida yashagan va Kshatriya varnasiga mansub bo'lgan asoschilarining tarjimai hollari o'xshashdir. Dinlarning umumiy yo'nalishida sezilarli o'xshashlik mavjud, ular Vedalar va dinlarning hokimiyatini namoyishkorona rad etishda. brahminlar, Vedik xudolaridan, ahimsa tamoyiliga urg'u berib, monastir turmush tarziga sig'inishga urg'u berib, ixtiyoriy ravishda qasamyod qilganlar.⁵

XULOSA

Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, ikkala tizim o'rtasida ham juda ko'p farqlar mavjud. Ulardan eng muhimi, odatda, ma'lum bir dinga xos va xos bo'lgan,

⁵ 4. В. И. Рудой "Философско-этические концепции востока"

ya'ni uni boshqa barcha dinlardan ajratib turadigan ta'limot va marosimlar sohasidadir. Buddizm har doim astsetik tapasga sig'inishdan uzoq bo'lgan. Buddizmning eng muhim xususiyati uning aniq tarkibiy bo'shligi bo'lib, uni jaynlarning kichik jamoasining qattiq ichki tashkilotidan ajratib turadi. Agar jaynizm dastlab hamma uchun ochiq bo'lgan, tashkil topganidan so'ng ko'p o'tmay bu g'oyaga aqidaparastlik bilan sodiq mazhabchilarning deyarli yopiq korporatsiyasiga aylandi, keyin esa buddizm o'z muxlislari doirasini cheklamaydigan mutlaqo bag'rikeng dinning noyob namunalaridan biri bo'lib qoladi. deyarli chegaralar yo'q. Ko'rinishidan, bu farq Hindistondagi ikkala ta'limotning taqdirini ma'lum darajada oldindan belgilab qo'ygan: qat'iy tashkil etilgan yopiq Jain jamoasi o'z tamoyillari va tuzilishini saqlab qolgan, ammor buddizm esa hinduizm tomonidan siqib chiqarilgan holda, bir qator mamlakatlarda osongina yangi vatan topdi. Janubi-Sharqiy va Markaziy Osiyo, Uzoq Sharq bunga misol bo'la oladi.

REFERENCES

1. С.Гаттердже и Д.Дата "В.Ведение в и индийскую философию"
2. D. Po'latova, M.Qodirov, M. Ahmedova "Falsafa tarixi (Sharq falsafasi)" o'quv qo'llanma – T.: TDSHI 2013;
3. Канаева Н.А. Индийская философия древности и сред-невековья
4. В. И. Рудой "Философско-этические концепции востока"
5. Bharati, P., & Story, O. S. Sherdor Pulatov Nemat j onovich.
6. Po'Latov, S. N. M. (2020). Hindistonda pedagogik ta'limining rivojlanish bosqichlari. *Science and Education*, 1(Special Issue 1), 21-26.
7. Po'Latov, S. N. M. (2020). Rabindranat tagorning Hindiston ilm-ma'rifatga qo'shgan hissasi. *Science and Education*, 1(Special Issue 1), 136-143.
8. Polatov, S. N. (2020). XIX ASR OXIRI XX ASR BOSHLARIDA HINDISTONDAGI IJTIMOIIY-SIYOSIY VAZIYAT. *Academic research in educational sciences*, (4), 468-474.
9. Po'Latov, S. N. M. (2021). MAHATMA GANDI FALSAFIY QARASHLARIDA "MUTLOQ G 'OYA" TUSHUNCHASI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(5), 1134-1143.
10. Akhmedov, B. A. (2020). KARAKUL BREEDING DURING THE BUKHARA EMIRATES. In *НАУЧНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ МОЛОДЫХ УЧЁНЫХ* (pp. 160-162).
11. www.ziyouz.com internet sayti.